

Bellon Tibor

Beszélgetés a „templomnyi időt megért ház” lakójával

Az ember egyik értékmérője, hogy kötődik egy tájhoz, egy nyelvhez, egy kultúrához. Azok az alkotók voltak képesek kibontakozni teljes virágjukban, s alkotni maradandót, akik vállalva küldetésüket, vállalva sorsközösséget a küldökkal, kifejezték azoknak egész világát. Szabó Pál, Veres Péter, Tamási Aron, Erdei Ferenc példája elég bizonyíték erre.

– Biharnagybajomban, Szücs Sándor házában ez a beszélgetés nem is indulhatna másképpen, mint a fenti példák emlegetésével. Hiszen az ő tudós munkássága is erről a töről fakad. A sárréti és a kunsági tájak múltjának idézése, példái a jelent tanítják, a jelenhez szólnak, mert igaz, mély emberségből fakadnak. Tolmácsuk, átbocsátó közegük Szücs Sándor, aki úgy ír, ahogyan beszél, úgy beszél, ahogyan él – tisztán, melegen, nyíltan – a tájból fakadóan. Szavának zenéjében benne muzsikál a megélt századok harmóniája – hite és rettegése – a tisztán izzó emberi értelem, az élni akaró és élni tudó „ahogyan lehet” tartása, embersége.

Írása tett, élete példa minden nyíltszívű ember előtt. Népben, népért gondolkodó, halk szavú „igazmondó táltosa” a múltnak. Igézete életre szóló meleget ad a befogadni kész elmének, mely gyarapodó lapokon marad nemzedékről nemzedékre. Erről az útról és erről a múlttól vall most Szücs Sándor a „három föld” tudósa, a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum 70 éves nyugalmazott igazgatója.

– A Sárréten születve és élve – kutatva a hagyományait, sajátos, változó éleformáját – megértettem ennek a tájnak a szavát. A sárréti táj nagyobb része Biharba esett, de átnyúlt Békésbe, a Nagykunságba és a Hajdúságba is. A régiek úgy nevezték, hogy három föld. Ennek a hagyományain nevelkedtem. Szerencse, hogy a családunk is ezt a régi hagyományt hurcolta, és ebbe nevelt fel engemet. Valószínűleg ez tett néprajzossá, hiszen az iskoláztatásom egészen más irányú volt.

Paraszt gyerek lévén – tájékozatlanul abban a szülők is, hogy mit csináljanak a fiukkal, beadtak a Felső Kereskedelmi Iskolába. Ott érettségiztem, de nem fülött a fogam ehhez a pályához, szerettem volna másfelé menni, más irányú volt az érdeklődésem, minthogy egy banknak a hivatalszobájába beüljek. Nekiduráltam magamat, gimnáziumi érettségít tettem, úgy mentem az egyetemre. Ott megkaptam a kellő képzést, hogy az elgondolásaimat tudományos módon megvalósítsam. A családi indítás és az egyetemi képzés együttesen arra a felismerésre vezettek, hogy amit itt az öregek; a régi sárréti pákászok, réttjárók, rétes emberek, pásztorok elmesélgettek, ebben érték van, olyan érték, melyre egy tudománynak, a néprajznak szüksége van. Ezt a szükséglet talán ki tudnám elégíteni.

B. T.: Milyen volt a régi Sárrét világa?

– A múlt század közepén csapolták le a Sárrétet, amelyik Biharból és a szomszéd vármegyéből mintegy 15 000 holdat foglalt el. Ez a régiek szerint feneketlen mocsár volt. (Akkor jöttek rá, hogy nem feneketlen, mikor lecsapolták!) Náderdők, lápok világa volt a Sárrét. Én még értem azokat az öreg embereket, akik ennek a maradványaiban madarásztak, darvásztak és halásztak – a régi pákász életmódot folytatták.

B. T.: Sajátos multú ez a táj. Eltartotta, védte az itt élőket. Még a török hódoltság ideje alatt sem néptelenedett úgy el, mint az Alföld más területei. A menekülő embereket befogadta és megvédte a nádas, mely idegenek előtt mindig zárva maradt. Így századok emlékei rakódtak egymásra a tudatban. Találkozott-e gyűjtőútjai során ezekkel az emlékekkel?

– Én még találkoztam olyan emberekkel, akik ezekről a dolgokról szívesen és sokat tudtak mesélni. Ez megragadott engem. Amikor még iskolás gyerek voltam, elkezdtem az írkába feljegyezni az öregek meséit. Most már 69 évesen – ahogy visszanezélek rá, ezek az írkába feljegyzett adataim a legértékesebbek, mert ezeket már nem tudnám senkitől sem beszerezni. Ezek olyan értékű adatok, amire a néprajznak szüksége van. Olyan hagyatékokat és hagyományokat őriznek, amelyek a magyar néprajz legvégső kérdéseire adnak választ. Azok a pákász öregek, akikkel én még beszéltem, olyan madárfogó, halászó eszközöket és eljárásokat ismertettek velem, amelyeket talán az ősidőben valamikor a magyarság halászó, vadászó rétegei ismertek. Ezek mellett is azonban legértékesebbek a felgyűjtött hagyományok, például a táltoshit.

B. T.: Élő hitvilág volt ez még a gyűjtéskor? Az adatközlők meggyőződéssel mondták el ezeket a dolgokat?

– Ezekben hittek. Akkor még, gyerek-, kisdiaákkoromban ezek élő valóságok voltak. Összegyűjtöttem őket. Több adatközlő cikkem is jelent meg ezekről a dolgokról. A cikkekben bizonyos megérzéseimnek is hangot adtam, hogy ezek nagyon ősi, a magyar népre jellemző hiedelmek. Nagyon örültem, mikor a tudományos vizsgálatok is ugyanezt állapították meg. Gondolok pl. Diószegi Vilmos kutatásaira.

B. T.: A néprajztudomány örökké hálás lesz Sándor bácsinak, amiért ezt az erősen pusztuló hitvilágot olyan színesen, gazdagon írta le, mentette meg számunkra. Ma már lehetetlen lenne ezeket ilyen mennyiségben és ilyen teljeseen összegyűjteni akármilyen fáradságos utánjárással is. – Tudjuk, a néphit minden elemének van több-kevesebb reális magva. Vajon van-e arra példa, hogy a táltoshittel kapcsolatban ilyen helvi hagyományt lehet összefűzni?

– Erre annyi példa van, hogy gondolkodnom kell, mit mondjak el belőle. Talán egy esetet, hogy mi módon kapcsolódik a valósággal a hagyomány. Ha jól emlékszek, 1953-ban Túrkeve határában szántás alkalmával találtak egy igen gazdag régészeti leletet, egy több mint száz darab dénárt tartalmazó edényt. – Mikor erről hallottam, eszembe jutott, hogy valamikor az 1920-as években beszéltem a karcagi határban a Móró tanyán az öreg Lacza András bácsival. Ő mesélt arról, hogy gyerek korában a kevi határban disznókat őrzött. Akkor jött oda hozzá egy öreg táltos forma kinézetű ember, akivel beszélgetésbe elegyedett. Beszélgetés közben azt kérdezi az öreg, hogy tudod-e fiam, hogy merre van a Törő fája? Ő nem hallotta ennek híret sohasem.

– Milyen fa volt az? – kérdezte.

– Régi nagy fa. Itt kellene lenni valahol az Éroldalon.

– Azt mondtam rá, hogy nem tudok én erre felé ilyen nagy fát sehol.

– Mit akar kend vele?

– Nem akarnék én egyebet vele fiam, csak az árnyékába ülni.

– Ez má megint nem egyenes beszéd – gondolta az öreg Lacza András.

Vajon miért köntörfalaz az öreg. Furcsa egy vén ember! – Majd alkonyattájt, mikor be akartam már hajtani a csürhét, magához intett a vén ember.

– Gyere csak ide, András fiam!

Ezt kiáltotta, amin nagyon csudálkoztam – honnan tudja a nevemet, hiszen én sohasem láttam ökelmét ennelölte.

– Eridj is be fiam – azt mondja –, mert éjszakára nehéz idő ígérkezik, én is mindjárt tovább baktatok. Nem is igen járok már erre többet. Látom szegény gyerek vagy. Az apád is szegényember fia vót. Vedd eszedbe – fiam –, amit mondok, mert annak a helyén egy fazik arany meg ezüst vas elásva. Ha megtalálsz, megemlegetsz róla.

Nagyon érdekes, hogy az öreggel való beszélgetésemből, ahogyan leírta a tájat, ahol annak idején gyerekkorában a disznót őrizte, pontosan rá lehetett ismerni arra a helyre, ahol a gazdag dénárolelet előkerült. Legvalószínűbb, hogy a monda és a lelet között nincs semmi kapcsolat. A helyszín egyezése csupán véletlen, bár a népi emlékezetben a mondának lehetett reális részlete is, melyet azonban a vén ember nem emlegetett, vagy az öreg Lacza András nem közölt, amelyből a monda és a lelet közötti összefüggésre következtethetnénk. Erre a fetevéésre a Törő fája elnevezés ad némi alapot. Az 1753-as kunsági és környékbeli parasztfelkelésnek Törő és Pető volt a vezére. Illésy István nagykun kapitány fogta el a felkelés vezetőit, akik közül hármat halálra, a többi súlyos fogságra ítélték. – Valószínű, hogy nincs semmi kapcsolat – valószínű, de nem bizonyos!

B. T.: Tudja-e Sándor bácsi, hogyan alakult adatközlőjének, Lacza Andrásnak a sorsa?

1953-ban, mikor a régészeti lelet hírét olvastam, nem gondoltam, hogy az öreg él, hiszen már akkor is öreg ember volt. Mégis, karcagi életes öregemberektől kérdezősködtem felőle. Alig találtam olyat, aki felvilágosítást tudott volna adni. Legtöbben a nevére sem emlékeztek. Hosszas utánajárással megtudtam, hogy már a találkozásunk évében elment a Móré féle tanyából, felmondta a szolgálatot. Egyedül élő ember lévén valami asszonnyal társult, aki azonban hamar elhagyta, amint a béréből keservesen összekuporgatott pénze elfogyott. Így ismét magánosságra jutott, ide-oda bolyongott, tanyáról tanyára, sehoh sem fogadták be.

Alamizsna kenyéren és tökmagon tengette az életét. Végtére a Zádor éren túli Móró tanyán, 1923-ban egy használaton kívüli malacólban halva találták. Ócska szeredásban tökmag volt a feje alatt. A város temettette el, mert senkije, semmije nem volt.

B. T.: Munkál-e más cél is Sándor Bácsiban, mint hogy a tudománynak hasznára legyen?

– Már gyerek koromban, mikor elkezdtem jegyezgetni ezeket a hagyományokat – eltökéltem, hogy tovább adom. Később tudatosult bennem, hogy ne csak a szakmabeliek számára közöljem a múlt emlékeit, hanem ezeket vissza kellene adnom az adatközlőim utódjainak is, akik már lassanként elfelejtik az ősi hagyományokat. Ha a dolgozataim nem is, a könyveim azt a célkitűzést szolgálják, hogy nekik viszaadjam az elődeik hagyományait. Így valami módon pótolom azokat az átszarmaztatási alkalmakat, amilyenek pl. a téli esték mesélgetései – sárréti viszonylatban a gyékényszövő, gyékénykosárártó esték voltak, amikor összeült a fiatalság és az öregek, s hallgatták a meséket. Ezek az alkalmak kihaltak. Ezeket pótolni kell. Nagyon örülök, mikor egy-egy újságcikkem megjelenik. Legutóbb is a Naplót lapozta fel egy fiatal ember a mel-

lettem levő asztalon, s egy cikkemnél megállott. Rákönyökölt az asztalra, elolvasta, aztán összehajtotta. Ez volt számomra a legörvendetesebb.

B. T.: Tamási Áron Ábelje, mikor már bebarangolta a rengeteget, az országot, sőt Amerikát is, nem találván helyét, kétségbeesetten egy négertől kérdezi meg, hogy mivégre vagyunk a világon. A néger azt feleli neki: azért, hogy valahol otthon érezzük magunkat benne.

SZ. S.: – Úgy vagyok vele, mint a néger. Az ember valóban otthon érzi jól magát. Tőlem is kérdezték: Sándor, nem mennél el valahová pihenni és írni – alkotóházba?

– Nem. Pihenni csak Biharnagybajomban – ebben a templomnyi időt megért nádfedeleles házban tudok, és írni is itt tudok.

– Írni – hogy alkotni, ezt csak az ók szavaiból idézem. Én csak dolgozó ember vagyok. Nem igénylem az alkotó címet.

B. T.: Szépen fogalmazta meg a hitvallását: írni, visszajuttatni valamit abból a kincsből a népnek, melyet felszínre hoztunk, melynek őrzésére vállalkoztunk – egyszerűen jól sáfárkodni örökségünkkel.

– Így van. Mindenféle kitüntetésnél és elismerésnél nagyobb az, amikor végigmegyek az utcán, sokszor ismeretlen emberek köszönnek Szücs Sándornak. – Ezzel kapcsolatban van egy kis humoros történet. A rádióban beszéltem valamit egy régi szomszédunkról, az öreg hazug Szabóról. Remek ember volt. Aki figyelemmel kísérte a róla való megemlékezésemet, semmi sértőt nem talált benne. De azt mondja az unokája, egy nagyon vékony kis asszonyka, hogy ha én egyszer ezt a Szücs Sándort megtalálom, megbúbozom! – amiért a nagyapámat így kihíresztelte. – A másik ember, az öreg Madarász valamelyik leszármazottja meg avval állított meg az utcán, hogy Sándor bácsi, tessék már az én nagyapámról is megemlékezni. Az is jó nagyokat tudott hazudni. – Nos – ebben a hazugságban az rejlett, hogy a régi öregek olyan csodálatos dolgokat meséltek, amit a maiak már nem hisznek el, hazugságnak vélnek. Pedig az ő életükről való hiteles, hazugság nélküli tájékoztatás volt. – Itt van pl. az egyik régi, nagyon remek adatközlőm, az öreg Éles Laci bácsi. Amikor a negyvenes években elhalt szegény, az egyik bácsi azt mondja nekem egy reggelen: na, tanár úr, meghal egy nagy hazugja. A másik meg azt mondta: na, tanár úr, meghalt az öreg Éles Laci. Nagy Rózsa Sándor volt. – Ők így mondták, de én tudtam róla, hogy a régi életnek az utolsó hírmondója volt.

B. T.: Elgondolkoztató az, hogy tanár úrnak szólítják Sándor Bácsit. Eszembe jut erről Váczi Mihálynak egy csodálatosan szép írása, melynek az a címe, hogy Gyalog a porban. Ebben fogalmazza meg azt, hogy mit jelent a pedagógus a falvak, tanyák népének. Így jellemzi őket: „Bár paraszttá lett kívül a tempó, de magasságosabb fényvel ragyog bennük a lélek.” Ebben benne van életük, munkájuk értékelése. Azt gondolom, Sándor Bácsinak is azért adták ezt a megtisztelő címet, mert a fenti értékítéletet vallják, érzik igaznak.

SZ. S.: Így igaz. Csakhogy mit kellett átélni, míg idáig jutottam! Volt idő, amikor nem tudták megérteni, hogy mindenki kenyérkereső foglalkozás után néz, és én elvégeztem az egyetemet, s hazajöttem Biharnagybajomba. Ebből azt a következtetést vonták le nemcsak az idegenek, hanem még a rokonságbeliek is, hogy ez a Szücs Sándor nem való semmire. Mint egyik rokonom mondta, még kondásnak se való volna. Hát én ezt évtizedeken át viseltem, amíg a falu arra jött rá, hogy most ha végigmegyek az utcán, vadidegen emberek, nemcsak emberek, asszonyok is elébb köszönnek, mint én nekik.

Tibor Bellon

EIN GESPRÄCH MIT DEM BEWOHNER EINES URALTEN HAUSES

Der Artikel veröffentlicht das Gespräch des Verfassers mit *Sándor Szücs*, dem grossen Forscher von *Sárrét*. (*Sárrét* ist eine sumpfige, moorige Landschaft Ungarns.) Die Fragen beantwortend, erzählt *Sándor Szücs* davon, wie er aus dem, auf die Überlieferungen von „drei Gebieten“ (*Sárrét*, *Nagykunság*, *Hortobágy*) aufgewachsenen Kind zu einem Ethnographen wurde, der die Traditionen, Überlieferungen der alten Kleinfischer (ung. *pákász*) und der Leute von *Sárrét* in eigenartigen, literarisch-ethnographischen Schriften zusammensammelte und publizierte. Die *Sárréteri* Landschaft hat eine eigenartige Vergangenheit. Ihre sumpfigen Gebiete dienten zum Schutz der, in ihr von den Tataren, Türken und Deutschen fliehenden Menschen. Sie bewahrten aber auch hier uralte Glaubenswelt, ihre Legenden, Märchen und Sagen. In den Rohrdickichten, auf dem Marschland wurde eine eigenartige Lebensführung, die Lebensweise der Kleinfischer geführt. Die letzten Vertreter dieser, sich im Aussterben befindenden Lebensweise liess *Sándor Szücs* sprechen, ihre Lebensführung und alltägliche Tätigkeit zu demonstrierend.

Der Wissenschaftler verpflichtet sich in seinem jeden Satz zu der Landschaft und dem Heimatland. Auch sein Leben beweist diese Verpflichtung. Sein ganzes Leben verbrachte er – ausgenommen eine kurze Zeit, als er Direktor des *Nagykun-Museums* in *Karcag* war – in seinem Heimatdorf, in *Biharnagybajom*, wo er seine Bücher unter den Kleinfischern, den Menschen von *Sárrét* schrieb.

